

К.Ю. Чадасва, канд. іст. наук, доц. (*ХДАДМ, Харків*)
Д.М. Чадасва, магістр (*ХДАДМ, Харків*)

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ ЯК ЦЕНТР УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Протягом 400 років свого існування Києво-Могилянська академія є взірцем освіти, науки, високої духовності і моральності української нації. Створення цього першого вищого навчального закладу на землях східних і більшості південних слов'ян пов'язано із славетними Петром Сагайдачними, Петром Могилою, Іваном Мазепою. За свою історію Академія знала часи розквіту і забуття, небувалих інтелектуальних злетів і гірких поразок, її випускники грали визначальну роль на багатьох етапах історичного розвитку України.

Серед дослідників КМА слід назвати В. Аскоченського, Н. Мухина, З. Хижняка та багатьох інших [1; 3; 6]. Оскільки освіта, культура, духовність починають займати належне місце у нашій країні, то мається потреба узагальнити вище позначені дослідження для більш досконального вивчення історії Києво-Могилянської академії.

Києво-Могилянська колегія, згодом академія, була заснована у 1632 р. завдяки об'єднанню шкіл Київського братства і гімназії при Києво-Печерській лаврі. Засновником КМА був Митрополит Петро Могила. Як і західноєвропейські навчальні заклади, академія мала чітку структуру поділу на окремі класи з певним обсягом предметів, що вивчались в них. Курс навчання тривав 12 років, всього в ній було вісім класів – чотири граматичних та класи поетики, риторики, філософії і богослов'я. У перших чотирьох загальноосвітніх класах учні здобували гуманітарну підготовку. Тут вивчались латинська, грецька, старослов'янська, книжна українська, польська мови, а з 18 ст. німецька, французька, давньоєврейська. Викладались арифметика, геометрія, музика. Після граматичних класів вивчали один рік поетику, риторичку, два роки філософію і чотири роки теологію. Філософський курс складався з трьох частин: 1) логіки; 2) фізики; 3) метафізики. Викладання здійснювалось на ґрунті осмислення здобутків античності та її інтерпретації в літературі киево-руської доби, європейської схоластики, Ренесансу, Реформації та часів раннього Просвітництва. Науково-педагогічна традиція, що складалась в академії була репрезентована видатними мислителями, серед яких С. Яворський, Ф. Прокопович, І. Гізель, Й. Кононович-Горбацький, Г. Щербаський та багато інших, що здійснили істотний внесок у розвиток науки і культури України.

З іменем засновника академії Петра Могили пов'язаний новий етап у розвитку полемічної літератури. Усвідомлюючи, що католицизм на Заході поставив собі на службу всі гуманітарні науки – мову, літературу, історію, філософію, Петро Могила прагне піднести роль української православної церкви на щабель, що дасть змогу вести на рівних діалог її зі своїми опонентами. Спираючись на твори західних і східних отців церкви, істориків, філософів і письменників, він обґрунтував право української церкви, яка має давню історію, на суверенне існування. Ця діяльність сприяла розвитку національної свідомості українського народу, була стимулом поступу культури й освіти в Україні. З огляду на це й створювалась Києво-Могилянська академія.

Діяльність цього видатного наукового і навчального закладу припадає на козацьку добу в історії нашого народу. Виникнувши наприкінці 15 ст. як міліарна організація, що ставила за мету захист населення на порубіжних землях від нападу кримських татар та турків, з часом козацтво прибирає на себе функцію оборонців від національно-релігійного та суспільно-економічного гноблення українського народу. Політична кристалізація козацтва була нерозривно пов'язаною з культурними процесами, що відбувалися в тогочасній Україні. Не випадково трансформація козацтва з суто військової формації у політичний чинник з державницькими цілями відбулася за часів гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного – вихованця Острозького освітнього центру. Показово, що здійснення ним перенесення осередку козацтва до традиційної столиці Києва було пов'язане зі вступом його в 1620 р. «з усім військом запорізьким» до Київського братства, майбутнього освітнього осередку Київської колегії, а згодом академії. Високо освіченою людиною був Богдан Хмельницький, що заклав своєю діяльністю підвалини української державності. Значним внеском у розвиток української культури позначалось 21-річне гетьманування Івана Мазепи, саме за ініціативи якого колегія отримала статус Академії у 1701 році. Показником рівня політичної думки, якої досягли українські діячі з кола І. Мазепи, є «Конституція» самостійної української держави, складена Пилипом Орликом – першим гетьманом, що очолив українську еміграцію після поразки І. Мазепи. Пройнята ідеями лібералізму і демократії, витримана в дусі ідеалів західноєвропейського Просвітництва доби бароко ця Конституція є однією зі значних пам'яток світової політичної думки. У західній Європі основні принципи світогляду, що утверджуються в культурі бароко, закладають Б. Спіноза, Б. Паскаль, Б. Грасіан та ін. В Україні це роблять професори Києво-Могилянської

академії С. Яворський, Ф. Прокопович, Г. Кониський, М. Козачинський та ін.

Особливості барокового мислення зумовлюють значну увагу, що приділяється в курсах киево-могилянських професорів проблемі мови, її зв'язку з мисленням. Мова вважалась штучною знаковою системою, яку люди використовують для спілкування. Слова – це знаки речей, які відбиті у поняттях. Мова розглядалась як основа абстрактного мислення, без якої не можна себе реалізувати.

У вченні про істину професори проводили чітку диференціацію між знаннями і вірою. Вважалось, що істина існує як логічна і як метафізична. Об'єктом філософського аналізу вважали головним чином логічну істину, метафізична ж розглядалась як предмет релігії. Людина у професорів КМА мислилась як «мікрокосм» у «макрокосмі» Всесвіту. Вона – невід'ємна частина природи і підпорядковується її законам. Але оскільки людина наділена таким атрибутом як мислення, то вона посідає виняткове місце у Всесвіті, що споріднює її з самим Творцем. Людина, говорив Ф. Прокопович, випускник, а згодом ректор КМА в 1710–1716 рр., «...є зменшена частина того видимого і невидимого світу, оскільки має в собі щось і від тілесної не одухотвореної і від живої матерії, і від чуттєвої людської субстанції, крім того і те, що мають самі духи» [5, с. 135]. «Метою нашої пізнавальної потенції, – читаємо у С. Яворського, – є пізнання та встановлення істини... Але оскільки людський розум сам по собі є слабкий та ненадійний і може, звичайно, хитатися між істинним і хибним, то він потребує якогось наукового навичку, спроможного керувати його діями за певними законами. І тут таким порадиником є логіка, яка є здатною керувати діями нашого розуму» [9, с. 364]. Особлива увага серед навчальних курсів, що читались в академії, приділялась курсам логіки, що розумілась як засіб одержання нових знань, пізнавальний інструмент. Професори академії були переконані в тому, що лише логіка, її можливості є гарантом подолання складнощів, які виникають перед людиною на шляху пізнавальної діяльності.

Таким чином, педагогічна концепція, розроблена професорами Києво-Могилянської академії, є теоретичним виразом культури доби українського бароко і Просвітництва. Згідно з ними розум, воля, духовні добродетності споріднюють людину з місцем, де вона народилася і живе. Це передбачає необхідність враховувати, до якого народу і стану з відповідними традиціями, звичками, етичними і естетичними нормами належить людина. По суті теорія бароко вперше звертається до спостереження над національним характером, підкреслює необхідність розвивати і вдосконалювати його, виправляти

властиві йому вади і таким чином примножувати славу рідного народу. У межах цієї концепції зростає найзначніша у зазначений час філософська система, автором якої був видатний український мислитель, вихованець Києво-Могилянської академії Григорій Сковорода.

Києво-Могилянська академія була закрита за наказом царського уряду Російської імперії у 1817 р. Відроджена у 1991 році, КМА стала символом і запорукою відновлення України. Знання, культура, духовність, почуття людської гідності – це те, що з'єднує свідомих людей, формує національну самоідентичність. Історія Києво-Могилянської академії, її місія глибоко вкорінені в історію України, залежні від неї і впливають на її хід.

Список використаних джерел

1. Аскоченский В. Киевъ съ древнейшимъ его училищемъ Академією / В. Аскоченский. – К. : Въ университетской типографіи, 1856. – 566 с.
2. Голубев С. Т. Киевскій митрополить Петръ Могила и его сподвижники: (опытъ историческаго изслѣдованія): [у 2 т.]. Т. 2. / С. Голубев. – К. : Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883.
3. Мухин Н. Києво-братскій училищный монастырь: историческій очеркъ (писано на Евгеніе-Румянцевскую премію) / Н. Мухинъ. – К. : Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1893. – 407 с.
4. Онищенко Є. І. Воскресіння академії: спогади про відродження Києво-Могилянської академії та його учасників / Є. І. Онищенко. – К. : Академія, 2004. – 93 с.
5. Прокопович Феофан. Філософські твори: У 3-х т. в трьох томах / Ф. Прокопович. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 2. – 551 с.
6. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – Київ : Академія, 2003. – 181 с.
7. Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. : енциклопедичне видання / відп. ред. В. С. Брюховецький ; наук. ред., упоряд. З. І. Хижняк ; рец. Н.М. Яковенко. – К.: Академія, 2001. – 733 с. іл.
8. Серебренников В. Киевская академія съ половины XVIII вѣка до преобразованія ея въ 1819 году / В. Серебренников. – 223 с.
9. Яворський С. Філософські твори: У 3-х т. / С. Яворський. – К. : Наукова думка, 1993.